

Tanzimat Dönemi (1831-1876) Osmanlı Basını ve Vakayii Mısriyye

Tanzimat Period (1831-1876) Ottoman Press and Vakayii Mısriyye

Salim Alan, Yüksek Lisans Öğrencisi, Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, E-posta: salimalan96@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-5011-3287
Derleme/Compilation

Anahtar Kelimeler:

Basın Tarihi, Osmanlı Basını, Tanzimat Dönemi Basın, Osmanlı'da İlk Gazeteler, Vakayii Mısriyye

Öz

İlk baskı makinesinin Gutenberg tarafından 1440 yılında çıkarıldığı bilinmektedir. Osmanlı Devleti'nde ise ilk basımevleri 15.yüzyılın sonlarına doğru yabancılar eliyle kurulmuştur. Türkçe baskı yapılan ilk matbaa ise İbrahim Müteferrika'nın girişimleriyle 1727 yılında kurulmuş ve işletilmiştir. Matbaanın yaygınlaşmasıyla birlikte gazeteler ortaya çıkmış, Osmanlı Devleti'nde ilk gazeteler matbaada olduğu gibi yabancılar tarafından çıkarılmıştır. İstanbul'daki Fransız Elçiliği 1795'te Bulletin Des Nouvelles (Haber Bülteni), 1796'da Gazette Française de Constantinople (İstanbul Fransız Gazetesi) ve 1797'de Mercure Oriental (Doğu Merkür'ü) gazetelerini Fransız kolonisi ve Fransızca bilenlere dağıtılması amacıyla yayınlamıştır. Osmanlı Devleti'nin ilk resmi gazetesi 1831 yılında yayınlanan Takvim-i Vakayi olsa da, 1828 yılında Osmanlı topraklarında Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın girişimleriyle çıkarılan Vakayii Mısriyye gazetesi Türkçe-Arapça yayınlanan ilk gazete olarak bilinmektedir. Bu gazetelerin ardından 1840 yılında Ceride-i Havadis, 1860 yılında ise Tercüman-ı Ahval gazeteleri çıkarılmıştır. Resmi gazete olan Takvim-i Vakayi kamuoyu oluşturmayı ve kamuoyunu bilgilendirmeyi, Ceride-i Havadis ise halkı eğitmeyi amaçlamıştır. Tercüman-ı Ahval gazetesi ise özel sermaye ile çıkarılan ilk gazete olma özelliğini taşımaktadır. Zamanla basım teknolojilerinin gelişip yaygınlaşmasıyla birlikte Osmanlı topraklarında çeşitli gazeteler çıkarılmaya başlanmıştır. Osmanlı basın hayatını Tanzimat Dönemi (1831-1876), 1. Meşrutiyet Dönemi (1876-1908) ve 2. Meşrutiyet Dönemi (1908-1918) olacak şekilde üçe ayırmak mümkündür. Osmanlı Devleti'nde çıkarılan ilk gazetelerin anlatıldığı bu çalışma betimleyici tarihsel analiz yöntemi ile hazırlanmıştır. Konuyla ilgili literatür taraması yapılarak, çalışmada Osmanlı basınının Tanzimat Dönemindeki durumu ve ilk Türkçe gazete olarak bilinen Vakayii Mısriyye gazetesi hakkında genel bir bilgi verilmeye çalışılmıştır.

Keywords:

History of Press, Ottoman Press, First Newspapers in Ottoman, Vakayii Mısriyye

Abstract

The first printing machine was established by Gutenberg in 1440. In the Ottoman Empire, the first printing presses were founded by foreigners towards the end of the 15th century. The first Turkish printing press was established in 1727 by Ibrahim Müteferrika. With the development of the printing press, newspapers appeared and the first newspapers in the Ottoman Empire were published by foreigners. The French Embassy in Istanbul published the Bulletin Des Nouvelles in 1795, Gazette Française de Constantinople in 1796 and Mercure Oriental in 1797 for the purpose of distributing them to Frenchs and Franch speakers. Although the first official newspaper of the Ottoman Empire was Takvim-i Vakayi, Vakayii Mısriyye was published in Egypt in 1828 with the initiatives of Kavalalı Mehmet Ali Pasha, is known as the first newspaper published in Turkish and Arabic. Following these newspapers, Ceride-i Havadis and Tercüman-ı Ahval newspapers were published. With the development and diffusion of printery technologies, various newspapers began to be published in Ottoman lands. This study, which describes the first newspapers published in the Ottoman Empire, was prepared by descriptive historical analysis. A literature review was conducted on the subject and a general information was given about the status of the Ottoman Press in the Tanzimat period and about Vakayii Mısriyye newspaper, known as the first Turkish newspaper.

Başvuru Tarihi: 23.11.2019

Yayına Kabul Tarihi: 16.12.2019

Giriş

Yazının bulunuşu insanlık tarihi için bir dönüm noktasıdır. Baskı makinesinin icadı ve matbaanın yaygınlaşması ise bir diğer önemli gelişmedir. Tang hanedanlığı döneminde 7. yüzyılda Çin’de tahta kalıplar kullanılarak blok baskı tekniği ile kitap baskılarının yapıldığı bilinmektedir. Avrupa’da ilk baskı makinesi Gutenberg tarafından 1400’lü yılların ortalarında kurulmuştur. İlk kurulan matbaaların ilkel olmasına rağmen zamanla teknolojik olarak gelişmeleri iletişim alanını da etkileyecek, periyodiklerin ve gazetelerin öncüsü olan ve o döneme kadar elle çoğaltılan haber mektupları matbaalarda basılarak çoğaltılmaya başlanacaktır (İnuğur’dan akt. Güz, 2000: 41).

Matbaanın gelişmesi yayıncılığın da gelişmesine etki etmiştir. Gazete, dergi ve bültenlerin yayınlanması matbaanın gelişmesiyle birlikte gerçekleşmiştir. Avrupa’da gazetenin atası sayılabilecek haber yaprakları 1450’lerde, günlük yayınlar ise 1660’larda ortaya çıkmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu matbaa ile İbrahim Müteferrika’nın girişimiyle Avrupa’dan üç asır sonra 1727 yılında tanışmıştır. Ancak Müteferrika matbaasından önce Osmanlı topraklarında Yahudiler tarafından kurulan matbaaların olduğu bilinmektedir. Museviler 1491 yılında, İspanya’dan uzaklaştırıldıktan sonra Türkiye’ye gelirken getirdikleri basımevini, 1493 yılında İstanbul’da kurmuşlardır(Girgin, 2009). Ayrıca Yahudiler tarafından 1510’da Selanik’te, 1554’te Edirne’de, 1605’te Şam’da ve 1646’da İzmir’de çeşitli matbaaların kurulduğu da bilinmektedir(Özkaya Duman, 2013: 1034). İlk Türk matbaası İbrahim Müteferrika ve Said Efendi tarafından 1727 yılında kurulmuştur. İbrahim Müteferrika dönemin Fransız elçisi Yirmisekiz Mehmet Çelebi’nin oğlu Said Efendi ile birlikte ilk matbaa için Temmuz 1727’de izin almış ve gerekli malzemeleri Viyana’dan getirterek 14-16 Aralık 1727’de matbaayı kurarak faaliyete geçirmiştir (Tosun Durmuş, 2017: 961).

Osmanlı Devleti’nde İlk Gazeteler

Osmanlı Devleti’nde ilk gazeteler yabancılar tarafından 18. yüzyılın sonunda çıkarılmaya başlanmıştır. Özellikle Fransız ağırlıklı olan bu gazeteler İstanbul ve İzmir’de yayınlanmıştır. “Le Bulletin de Nouvelles” Eylül 1795’te, “La Gazette Française de Constantinople” Eylül 1796’da yayın hayatına başlamıştır. İstanbul’daki Fransız Elçiliği tarafından çıkarılan bu gazeteler Fransız devrimini ve fikirlerini Osmanlı’da yaşayan Fransızlara aktarmayı amaçlamıştır. Dolayısıyla hedef kitleleri Fransızlar olan bu yayınları, Türk basın tarihinin bir parçası saymak mümkün değildir (akt. Akbulut, 2013: 34).

Le Bulletin de Nouvelles gazetesi ayda iki gün 6 ila 8 sayfa arasında yayınlanmış ve yalnızca Fransa ile Avrupa’dan haberler vermiştir. La Gazette Française de Constantinople gazetesi dört sayfa şeklinde aylık olarak yayınlanmıştır. Gazetenin yayınlanması iki yıl sürmüş ve gazetede yalnızca Fransa ve dış dünya ile ilgili haberler yer almıştır (Topuz, 2018:35-36).

Elçilik tarafından İstanbul'da yayınlanan gazetelerin ardından İzmir'de de Fransızca gazeteler ortaya çıkmıştır. İzmir'de 24 Mart 1821 yılında Alexandre Blacque (Blak Bey) tarafından Le Spectateur Oriental gazetesi çıkarılmıştır. Blacque, gazetesinde İngiltere, Fransa ve Rusya'ya karşı eleştiri yazıları yayınlamış ve devlet yönetimi ile azınlıkların sevgisini kazanmıştır. Dış haberlere geniş bir yer ayrılan gazete, Fransız Konsoloslugu tarafından 27 Mart 1824'te kapatılmış ancak yeni biçimiyle 1 Ekim 1824'te yeniden yayınlanmaya başlamıştır. Blacque o zaman Yunanistan'ın bağımsızlığı için Adalar'da geniş bir eyleme girişmiş olan ihtilalcilere karşı Osmanlı politikasını savunmuştur. Gazete çeşitli baskılarla karşılaşmış ve 1827'nin son günü kapatılmıştır (Topuz, 2018:37).

Sultan 2. Mahmut'un isteği ile İstanbul'da 1831 yılında Babiâli'nin görüşlerini yansıtmak amacıyla Le Moniteur Ottoman gazetesi çıkarılmıştır. 2. Mahmut bir yandan Takvim-i Vakayi gazetesinin hazırlıklarıyla uğraşırken, diğer yandan Alexandre Blacque'ı İstanbul'a getirterek gazetenin kurulması görevini vermiştir. Yarı resmi bir devlet organı sayılan gazetede daha sonra çıkarılan Takvim-i Vakayi'de yer alan birçok haber yer almıştır (Topuz, 2018:38).

Bu gazetelerin dışında Osmanlı topraklarında yabancılar tarafından 1824'te Symerneen (İzmirli) ve Journal de Smyrne (İzmir Gazetesi), 1828'de Courier de Smyrne (İzmir Postası), 1838'de Echo de l'Orient (Doğunun Yankısı), 1841'de Impartial (Tarafsız), 1846'da Journal de Constantinople (İstanbul Gazetesi) gibi gazeteler de yayınlanmıştır.

İlk Türkçe Gazeteler

Osmanlı'da ilk Türkçe gazete Takvim-i Vakayi olarak bilinmektedir. Ancak bu gazeteden üç yıl önce 1828 yılında Mısır'da Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın girişimleriyle çıkarılan Vakayii Mısriyye gazetesi yarı Arapça yarı Türkçe olacak şekilde yayınlanmıştır.

Takvim-i Vakayi

Tanzimat Döneminin ilk gazetesi ve Osmanlı Devleti'nin ilk resmi gazetesi olan Takvim-i Vakayi 2. Mahmut'un çabalarıyla 11 Kasım 1831'de yayın hayatına başlamıştır. Takvim-i Vakayi devlet eliyle, devlet matbaasında memurlar vasıtasıyla haftalık olarak yayınlanmıştır. Önsöz başlıklı özel sayıda gazetenin çıkış nedenlerini Topuz şu şekilde özetlemiştir; "Eskiden vak'anüvis denen resmi tarih yazarları, kendi çağlarının önemli olaylarını kaleme alsalar da bunlar ancak 20-30 yıl sonra bastırılıp dağıtıldı. Halk gerçekleri zamanında öğrenemediği için de olaylar yanlış yorumlanır ve bunun devlete zararları olurdu. Gazete, bütün bunları önleyerek iç ve dış olayları zamanında duyurmak için çıkmaktadır (Topuz, 2018:16).

Haftalık olarak çıkartılan gazete bütün devlet örgütlerine, memurlara, subaylara ve elçiliklere gönderilmekteydi. Müteferrika matbaasının yetersiz olduğu düşünülerek Takvimhane-i Amire adı verilen bir basımevi kurulmuş ve gazete burada basılmıştır. Gazetede yazılar umur-u dahiliye (iç haberler), mevad-dı askeriye (askeri işler), umur-u

hariciye (dış haberler), fûnun (bilimler), tevcihat-ı ilmiye (din adamlarının atanması), ticaret ve es'ar (fiyatlar) bölümlerinde toplanmaktaydı (Topuz, 1973:6). Gazete haberleri herkesin anlayabileceği bir dilde yazılmıştır. Takvim-i Vakayi Fransızca ve azınlık dillerinde de yayınlanmıştır. Arapça, Farsça, Ermenice, Rumca olarak yayınlanan gazete Fransızca olarak Le Moniteur Ottoman adıyla yayınlanmıştır.

1860'tan sonra resmi bir nitelik kazanan gazete dizgi yanlışlarından dolayı 1879 ve 1892 yıllarında kapatılmıştır. 27 Temmuz 1908'de yeniden çıkmaya başlayan Takvim-i Vakayi İstanbul Hükümeti düşene kadar yayınlanmış ve 4 Kasım 1922'de tarihe karışmıştır (Topuz, 2018: 17).

Ceride-i Havadis

Takvim-i Vakayi'den yaklaşık dokuz yıl sonra 31 Temmuz 1840'da Morning Herald gazetesinin muhabirliğini yapan William Churchill Ceride-i Havadis adlı gazeteyi çıkarmıştır. Gazetenin bütün masrafı Churchill'e aittir ancak kendisine üç yıl süreyle ayda beş bin kuruş hazine yardımı yapılmıştır (Yazıcı, 1994: 59). Devletten aldığı destekle yayın hayatına başlayan ve bu nedenle yarı resmi sayılan gazete ilk başlarda ilgi görmemiş ve ilk üç sayısı bedava dağıtılmıştır. Ceride-i Havadis on günde bir yayınlanmak üzere çıkarılsa da yayınlar düzenli olmamıştır.

Gazetede yazılar "Havadisat-ı Dahiliye", "Havadisat-ı Ecnebiye" ve "İlanat" başlıkları altında toplanmıştır. Havadisat-ı Dahiliye bölümünde resmi haberler, İstanbul ve yurt haberleri, Havadisat-ı Ecnebiye bölümünde ise dış haberler yabancı gazetelerden tercüme edilerek yayınlanmıştır (Demir, 2014: 64). Dış haberlere daha fazla yer verilen gazetenin gelişmesi Kırım Savaşı ile başlamıştır. 1854'te bazı İngiliz gazetelerinin muhabiri olarak Kırım'a gönderilen Churchill, Ceride-i Havadis'e de yazılar yollamış ve gazete canlılık kazanmıştır (Topuz, 1973:9).

Gazetede ilanların yayınlanması Osmanlı basını için bir ilki başlatmıştır. Gelirini geniş ölçüde bu ilanlardan sağlayan gazete Takvim-i Vakayi'nin yayınlanmadığı zamanlarda devletin idare haberlerini yayınlarak ortaya çıkan açığın kapanmasını sağlamıştır. Ayrıca Ceride-i Havadis dış haberlere ağırlık vermiş, sıklıkla çevirilere sütunlarında yer ayırmıştır (Köksal, 2018: 819). Ülkenin ilk yarı resmi özel teşebbüs gazetesi olma özelliğini taşıyan Ceride-i Havadis 1864 yılına kadar toplam 1212 sayı yayınlanmıştır (Ölker, 2013: 2023).

Tercüman-ı Ahval

Takvim-i Vakayi'den 30, Ceride-i Havadis'ten 20 yıl sonra 21 Ekim 1860'da yayın hayatına başlayan Tercüman-ı Ahval gazetesi, Osmanlı'da özel sermaye ile çıkartılan ilk gazetedir. Gazetenin kurucusu ve sahibi Ağâh Efendi'dir. Gazetenin Şinasi tarafından yazılan ilk sayfası o dönemde gazetenin konumunun değiştiğini göstermektedir. Gazete daha önceki konumundan farklı bir hale gelerek devletin yanından vatandaşın yanına geçmiş, halkın ifade aracı konumuna gelmiştir (Güz, 2000: 46).

Tercüman-ı Ahval önceleri haftada bir, 25. sayıdan itibaren de haftada üç kez çıkmaya başlamış, daha sonraları ise haftada dört, beş ve altı kez yayınlanmıştır (Kabacalı, 2000:63-64). Gazetede iç ve dış haberlere, resmi haberlere, bildirimlere, tüzüklere, anlaşmalara yer verilmiş, piyasa ve borsa haberleri, fiyat listeleri, ekonomik konularla ilgili inceleme yazıları da önemli yer tutmuştur (Topuz, 2018:19). Gazetede resmi ve özel ilanlar da yayınlanmış, ayrıca ilk tefrika da yine Tercüman-ı Ahval gazetesinde yer almıştır. Gazete yazıları herkesin kolaylıkla anlayabileceği düzeyde yazılmıştır.

İlk olarak 1861 yılında iki hafta süreyle kapatılan Tercüman-ı Ahval gazetesini 792 sayı yayımlandıktan sonra 11 Mart 1866 tarihinde yayın hayatına son vermiştir (Topuz, 1973:12). Gazetede Ağâh Efendi'nin en büyük yardımcısı Şinasi olmuştur. Siyasi yazılardan çok edebi yazılar yazan Şinasi Tercüman-ı Ahval gazetesinde 6 ay çalıştıktan sonra gazeteden ayrılarak Tasvir-i Efkâr gazetesini çıkartmıştır.

Tasvir-i Efkâr

Ağâh Efendi ile birlikte Tercüman-ı Ahval gazetesinde çalışan Şinasi bir süre sonra bu gazeteyi bırakarak tek başına bir düşünce gazetesi çıkarmak istemiş ve 27 Haziran 1862'de Tasvir-i Efkâr gazetesini çıkartmıştır. İlk sayıda yayınlanan giriş yazısında belirtildiğine göre gazetenin amacı havadis vermek, halka kendi yararlarını düşünmeyi ve kendi sorunları üzerinde durmayı öğretmektir (Topuz, 1973:15). Haftada iki kez yayımlanan gazetede haberler "Havadis-i Dahiliyye" ve "Havadis-i Hariciyye" başlıkları altında verilmiştir. Ayrıca gazetede "İlanat" başlığı altında ihale, kitap, ev, arsa satışları gibi ilanlar yer almıştır.

Tasvir-i Efkâr kamuoyunun önemini her şeyin üstünde ön plana çıkaran ilk gazetedir (Koloğlu, 2013:46). Halkı ilgilendiren her konuda haber Tasvir-i Efkâr gazetesinde yer almıştır. Ekonomik durum, eğitim konusu, mali reformlar, dış politikada yaşanan önemli olayların yayınlanması sonucu gazeteye olan ilgi artmıştır. Gazetede okuyucu mektuplarına da yer verilmiştir. Takvim-i Vakayi ve Ceride-i Havadis, sadece padişaha ve vezirlere övgü taşıyan okuyucu mektuplarına yer vermesine karşılık Tasvir-i Efkâr okuyucularının fikirlerini yayımlatacak mektupları da yayımlamıştır (Koloğlu, 2013:47). Sade ve anlaşılabilir bir dile sahip olan gazetenin tirajı yirmi bine, Ruzname-i Ceride-i Havadis gazetesi ile Tasvir-i Efkâr arasında tartışmaların yapıldığı dönemlerde ise yirmi dört bine ulaşmıştır (Demir, 2014: 73).

Şinasi 1863'te hükümet karşıtı yazıları nedeniyle Meclis-i Maarif görevinden azledilmiş, 1865 yılında tam olarak bilinmeyen bir nedenden dolayı Paris'e kaçmıştır. Şinasi'nin gidişinin ardından Tasvir-i Efkâr gazetesinin yönetimini Namık Kemal üstlenmiştir. 1867'de gazetede yayımlanan Şark Meselesi başlıklı bir yazı dizisi üzerine Namık Kemal'in gazetecilik yapması yasaklanmıştır (Topuz, 2018:22). Tasvir-i Efkâr 835 sayılık yayın hayatının ardından kapanmıştır.

Osmanlı basımında Takvim-i Vakayi, Ceride-i Havadis, Tercüman-ı Ahval ve Tasvir-i Efkâr gazeteleriyle birlikte 1866'da Ali Suavi tarafından Muhbir, 1869'da Basiretçi Ali

Bey tarafından Basiret, 1870’de Namık Kemal tarafından İbret gazeteleri çıkarılmıştır. Bu gazetelerin yanı sıra El Cevaib, Muhip, Terakki, Mümeyyiz, Asır, Medeniyet gibi ufak gazeteler de yayınlanmıştır.

Tanzimat Dönemi Basın Düzenlemeleri

Gazetelerin devlet tekelinden çıkarak özgürleşme ve fikir yayıncılığına geçme girişimleri basına bazı düzenlemelerin getirilmesine sebep olmuştur. Keyfi kitap ve gazete çıkarılmasını engellemek ve matbaalara düzen getirmek amacıyla 1857’de Matbuat Nizamnamesi hazırlanmıştır. Nizamname matbaa ile ilgilidir ve amacı matbaa kurmanın ve eser basmanın bir izne bağlanmasını sağlamaktır.

1858 yılında çıkarılan Ceza Kanunu’nun bazı maddeleri de matbaa ve basınla ilgilidir. 137. madde ruhsatsız olarak açılan matbaaların kapatılacağını ve para cezası uygulanacağını hükmetmektedir. 138. maddede Saltanat-ı Seniyye, Erbabı Hükümet ve Tebaa-ı Saltanatı Seniyeden olan bir millet aleyhinde gazete veya kitap, zararlı belgeler çıkarmaya yeltenen kimselerin bastırdıkları şeylere el konulacağını, suçun derecesine göre matbaanın kısmen veya tamamen kapatılacağını ve para cezası uygulanacağını bildirmektedir. 139. madde adaba aykırı olarak resim basan, bastıran kimselerin para ve hapis cezasına çarptırılacağı, 213. maddede ise afiş ve yayın yoluyla başkasına asılsız suç yüklemenin yasaklandığı bildirilmiştir (Ceylan, 2006: 149).

Tanzimat Döneminde Âli Paşa’nın uygulamalarına muhalif olan bir grup, gazeteler aracılığıyla kamuoyu oluşturmaya başlamıştır. Gazetelerin sayısının artması bu grubun sesini duyurmasını sağlamış ve 1867’de Âli Paşa tarafından Âli Kararname adıyla basına yeni düzenlemeler getirilmiştir. Matbuat Nizamnamesi geçici olarak yürürlükten kaldırılarak, hükümete matbuat hakkında idari kararlar alma yetkisi verilir (Tezcan, 2005: 168). Kararnamede; İstanbul’da yayınlanmakta olan gazetelerin tuttukları yol, devlete dil uzatmaları, karışıklık çıkarabilecek düşüncelerin yazılması, halkın durumu ve memleketin ilerlemesi çabalanırken bunların yapılması nedeniyle asayiş ve düzenin korunması için geçici olarak bu kararnamenin çıkarıldığı ve bu koşullar ortadan kalkınca yürürlükten kaldırılacağı bildirilmiştir. Âli Kararname geçici olarak çıkarılsa da 1909 yılına kadar yürürlükte kalmıştır (Topuz, 2018:46).

Âli Kararnamenin basını susturmak için yetersiz olduğunu düşünen hükümet 11 Mayıs 1876’de yeni bir kararname ile basına ilk sansürü uygulamıştır. Bu kararnamede kısaca; “Osmanlı basınında çıkan yazılara hükümet gerekli dikkati göstermiş ve çoğu zaman gazeteleri süreli veya süresiz olarak kapatmışsa da basın inzibat altına alınamamıştır. Bunun için gazetelerin baskıdan önce denetimine karar verilmiştir.” denmektedir (Topuz, 1973:48). Ancak bu kararname kısa süre yürürlükte kalmıştır. Kararnamenin ilânında önemli rol oynayan Mahmut Nedim Paşa’nın, görevden alınıp yerine Mütercim Rüştü Paşa’nın sadrazam yapılmasıyla yürürlükten kaldırılmıştır (Ünal Özkorkut, 2002: 74).

Vakayii Mısriyye

Afrika Kıtası'nın kuzeyinde yer alan Mısır; Nil Vadisi ve Deltası, Arabistan Çölü, Libya Çölü ve Sina Yarımadası olmak üzere dört bölgeye ayrılmaktadır (Demirci, 2014: 29). Yavuz Sultan Selim 1517 yılında Mısır'ı Memlüklerden alarak bir Osmanlı Beylerbeyi olmasını sağlamıştır. 1798 yılında Mısır'ı işgal eden Fransızlar üç yıl sonra bölgeden ayrılmış ve Kavalalı Mehmed Ali Paşa 1805 yılında Mısır'a Vali olarak atanmıştır. Mehmed Ali Paşa iktidarı ele geçirdikten sonra Mısır, başta askeri olmak üzere birçok alanda modernleşme sürecine girmiştir (Hourani, 2013: 323). Mehmed Ali Paşa ülke ekonomisini geliştirmek, tarımı modernleştirmek, refahı arttırmak ve öğretimi yaymak istemiştir. Bu amaçlarla Mısır'da modern bir ordu, güçlü bir donanma, askeri okullar ve fabrikalar kurmuştur.

Yeni bir görünüme bürünen Mısır'da bir iletişim aracı ihtiyacı ortaya çıkmıştır. İşe planlı olarak başlayan Mehmet Ali, Nikola Musabek'i 1815'te harf dökme ve baskı sanatını öğrenmesi için İtalya'ya göndermiş ve basımevinde çalışacak birçok kişiyi yetiştirmiştir (Koloğlu, 2014:22). 1820'de Bulak Basımevi kurulmuş ilk eserler 1822'de verilmiştir. Gazeteye yönelik ilk adım 1826'da Bulak basımevinde Curnalu'l Hidivi isminde bir bülten çıkarılmasıyla atılmıştır. Dar bir çerçeve içinde kalan Curnalu'l-Hidivî, 100 adet basılarak üst kademe yöneticilere ve askerlere gönderilmiştir (Yazıcı, 1991: 268). Mehmet Ali, Divan'da ele alınan konulardan seçilmiş olanların yazılması için 1828 yılında Vakayii Mısriyye gazetesini çıkarmaya karar vermiştir. 4 Aralık 1828'de gazetenin ilk sayısı 4 sayfa olarak yayınlanmış, iki sütundan oluşan sayfaların sağ tarafı Türkçe, sol tarafı Arapça yazılmıştır. Gazetenin iki dilde yayınlanmasının sebebinin Koloğlu gazetenin 34. sayısından aktarmıştır (Koloğlu, 2014:61); "Mısır ahalisi Türk ve Arap karışımı olup her iki tarafın da yararlanabilmesi için Vakayii Mısriyye Türkçe ve Arapça dilleri ile ve hüner bir tarz icad etmektedir." Gazetenin Arapça bölümünün Türkçe bölümünde yazılanların çevirisi olduğu bilinmektedir. Önce Türkçe metinler hazırlanarak valinin onayına sunulmuş, onaylanan metinler Arapçaya çevrilerek hem Türkçe hem de Arapça metin gazetede yayınlanmıştır.

Resim 1. Vakayii Mısriyye'nin 1. Sayısının Başlığı (Koloğlu, 2010: 8)

Bazı yabancı ülkelerin kendi menfaatlerine hizmet üzere ve kendi dilleriyle

çıkardıkları gazeteler bir tarafa bırakılırsa ilk Türkçe gazetenin Mısır'da Mehmed Ali Paşa tarafından çıkartıldığını görürüz (Yazıcı, 1986: 198). Mısır'ın resmi gazetesi olan Vakayii Mısriyye, idarenin görüşlerini, yaptıklarını, bunların neden ve niçinlerini, hedeflerini yönetim kademelerine iletmeyi amaçlamıştır (Yazıcı, 1991: 269).

Gazete ilk başlarda düzensiz olarak yayınlanmış, belirli bir düzene geçildikten sonra haftada en az iki kez çıkartılmıştır. Gazetenin her işiyle yakından ilgilenen Mehmet Ali Paşa, yazıların kendisine önceden gösterilmesini istemiş, dilbilgisi ve dizgi hatalarına dikkat etmiştir (Koloğlu, 2014: 55-56).

Vakayii Mısriyye'nin içeriği dönemin bilinen gazetelerinden farklı bir biçimde oluşturulmuştur. Vakayii Mısriyye'de bir resmî gazetede bulunması doğal olan yasalar, divan kararları, çeşitli talimatlar gibi idarî konularla ilgili yazılar yanında, çeşitli konularda makaleler, haberler ve ilanlar bulunabiliyordu (Yazıcı, 1991: 271). Haberlerin büyük çoğunluğu Mehmet Ali'nin kurduğu meclis ve divan toplantıları ile ilgili olmuştur. Meclis ve divan toplantıları dışında gazete en çok ticaret ve ekonomi haberleri üzerinde durmuştur. İskenderiye'ye gelen gemiler, taşıdıkları mallar, yolcu sayıları vb. gibi bilgilere haberlerde verilmiştir. Gazetede dış haberler ve ilgi çekici olayların yanı sıra reklam ve ilanlar da yer almıştır.

Vakayii Mısriyye'nin haber kaynakları arasında en önemlisi resmi kaynaklardır. Mısır Meclisi, Divan el Hidivi, Şura-yı Askeriye, Meclis-i Meşveret gibi resmi makamlardan gelen bilgiler kaynak belirtilerek aktarılmaktaydı (Koloğlu, 2014: 71). İkinci önemli kaynak ise Mısır dışındaki basındı. Fransa, Girit, İtalya gibi yerlerden gelen haberler gazetede yer almıştır. Osmanlı Devleti'ne ait haberlerden yok denecek kadar az bahsedilmiştir. Gazetenin bir diğer haber kaynağı ise İskenderiye limanına gelen gemi kaptanları olmuştur.

Vakayii Mısriyye gazetesinin Türkçe ve Arapça kısmında ve gazete yönetiminde birçok kişi görev almıştır. Gazetenin ilk nazırı Sami Efendi'nin yanı sıra Derviş Ahmet Efendi, Kâşif Efendi, Hasan Ratib Efendi nazırlık yapmış, Arapça yazı işlerine ise Hasan el Attar, Tahtavi ve Şidyak gibi isimler bakmıştır (Yazıcı, 1991: 270). Satış yeri Bulak matbaası olan gazetenin fiyatı 1 kuruş olarak belirlenmiştir. Abone bedeli 3 ayda 12, 6 ayda 24 kuruştur (Koloğlu, 2014: 52). Mehmet Ali Paşa, 1000 kuruştan fazla maaş alan herkesin gazeteye mecburi abone olmasını istemiştir.

Gazete Mehmet Ali'nin son döneminden itibaren değişikliklere uğramıştır. 1863'te daha geniş bir çevreye ulaşmak amacıyla Ruzname-i Vakayii Mısriyye gazetesi çıkarılmış, İstanbul ve Anadolu'daki bazı şehirlere gönderilmiştir. Böylelikle Osmanlı'ya bağlı bir vilayet olan Mısır'da gazetecilik, Mehmet Ali Paşa'nın girişimiyle kurulan Vakayii Mısriyye ve ondan sonra çıkarılan gazetelerle gelişmiştir. Ancak Koloğlu'nun (2010: 10) ifade ettiği gibi Türkçe basın fiilen 1828'de Vakayii Mısriyye ile birlikte başlamış gibi görünse de gazete Mısır'daki bürokrasinin dışını etkilemeyen bir devlet haber bülteni olmaktan ileri gidememişti.

Sonuç

Matbaanın Osmanlı topraklarına Avrupa'dan yaklaşık üç asır sonra girmesi basının ve dolayısıyla gazetelerin gecikmesine neden olmuştur. Osmanlı Devleti'nde ilk gazeteler yabancılar tarafından çıkarılmıştır. İstanbul ve İzmir'de yayınlanan yabancı gazetelerin ardından basın resmi olarak 1831 yılında yayınlanan Takvim-i Vakayi ile başlamıştır. İlk resmi gazete olan Takvim-i Vakayi iç ve dış olaylar hakkında halkı bilgilendirmek amacıyla çıkarılmıştır. Ancak Takvim-i Vakayi'nin yayınlanmasından üç yıl önce Mısır'da Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın girişimleriyle Vakayii Mısriyye gazetesi çıkarılmıştır. Gazete Osmanlı topraklarında çıkarılan ilk Türkçe gazete olma özelliğini taşımaktadır. İki sütundan oluşan gazetenin sağ tarafı Türkçe, sol tarafı Arapça yazılmıştır. 1820 yılında kurulan Bulak matbaasında çıkarılmaya başlanan gazetede yasalara, divan kararlarına ve çeşitli talimatlara yer verilmiştir. Haberlerin büyük çoğunluğu gazetenin çıkarılmasını sağlayan Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın kurmuş olduğu meclis ve divan toplantıları ile ilgili olsa da çeşitli konularda haberler, makaleler ve ilanlar da Vakayii Mısriyye'de yer almıştır. Haberlerin çoğunluğu resmi kaynaklardan gelse de, Avrupa gazetelerinde yer alan haberler tercüme edilerek yayınlanmış, limanlara gelen gemilerden alınan haberler de Vakayii Mısriyye gazetesinde kendilerine yer bulmuştur.

Osmanlı Devleti'nde Takvim-i Vakayi gazetesini yarı özel yarı resmi bir şekilde kurulan Ceride-i Havadis gazetesi izlemiştir. Kırım Savaşı ile birlikte gazete gelişme göstermiş, Osmanlı Basınında ilanlar ilk kez Ceride-i Havadis'te yayınlanmıştır. Tercüman-ı Ahval ve Tasvir-i Efkâr gazeteleri ise halkın ifade aracı olarak kullanılmıştır. Osmanlı'da kamuoyunun önemi bu gazetelerle birlikte anlaşılmaya başlanmıştır.

Fikir gazeteciliği ve basının özgürleşmeye başlama çabaları basın üzerine bir takım düzenlemeler yapılmasını beraberinde getirmiştir. İlk olarak Matbuat Nizamnamesi çıkarılmış, matbaa kurmak izne bağlanmıştır. Daha sonra Ceza Kanunu'nda basınla ilgili düzenlemelere yer verilmiş, kanuna aykırı davranılması durumunda cezai yaptırımlar uygulanacağı bildirilmiştir. 1876 yılında basına ilk sansür uygulanmış, yazıların baskıdan önce denetleneceği kararlaştırılmıştır. Başlangıcından 1. Meşhuriyet'in ilanına kadar geçen sürede Osmanlı basınının -her ne kadar Avrupa'dan geç bir dönemde başlamış olsa da- geliştiği ve ilerlediği görülmektedir. Vakayii Mısriyye gazetesi her ne kadar ilk Türkçe gazete olma özelliğini taşısa da Osmanlı Devleti'ne dair fazla habere yer vermediği için Mısır ve çevresi dışında pek etkin olamamıştır.

Kaynakça

Akbulut, Uğur (2013). "Osmanlı Basın Tarihine Bir Katkı: Gazetelerin Yayınlanma Amaçları Üzerine", Turkish Studies, 8(5), s.31-57

Ceylan, Ayhan (2006). "Tanzimat Dönemi Osmanlı Basım ve Yayımında Hukuki Düzen", Türk Hukuk Araştırmaları Dergisi, (1), s. 139-155

Demir, Kenan (2014). "Osmanlı'da Basının Doğuşu ve Gazeteler", İğdır

Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (5), s.57-88

Demirci, Gülyaşar. “*Mısır Edebiyatında Kısa Hikâye*” (Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi, 2014.

Girgin, Atilla (2009). “*Türkiye’de Yerel Basın*”, İstanbul: Der Yayınları

Güz, Nurettin (2000). “*Osmanlı Basını*”, Selçuk İletişim Dergisi, 1(3), s.40-57

Hourani, Albert (2013). “*Arap Halkları Tarihi*”, (Çev.: Yavuz Alogan), İstanbul: İletişim Yayınları

Kabacalı, Alpay (2000). “*Başlangıcından Günümüze Türkiye’de Basın ve Yayın*”, İstanbul: Literatür Yayıncılık

Koloğlu, Orhan (2010). “*Osmanlı Dönemi Basınının İçeriği*”, İstanbul: İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları.

Koloğlu, Orhan (2013). “*Osmanlı’dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi*”, İstanbul: Pozitif Yayınları

Koloğlu, Orhan (2014). “*İlk Gazete İlk Polemik*”, İstanbul: Kaynak Yayınları

Köksal, Ahmet. “*2. Abdülhamid Döneminde Gazetecilik Mesleğine Dair Muhtelif Görüşler*”, Türk Basın Tarihi Uluslararası Sempozyumu 2.Cilt, 19-21 Ekim 2016, Atatürk Kültür, Dil Ve Tarih Yüksek Kurumu, s.815-850

Ölker, Perihan (2013). “*Ceride-i Havadis ve Hakayıkul Vekayi Gazetelerinde Türk Dili İle İlgili İki Yazı*”, Turkish Studies, 8(9), s.2021-2033

Özkaya Duman, Olcay (2013). “*Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Ulusal’dan Yerel’e Basın ve Yayıncılık Faaliyetlerinin Gelişimi Üzerine Bir Değerlendirme*”, Turkish Studies, 8(12), s.1031-1041

Tezcan, Asuman (2005). “*Âli Kararname ve Basın*”, Selçuk İletişim Dergisi, 3(4), s.166-172

Topuz, Hıfzı (1973). “*100 Soruda Türk Basın Tarihi*”, İstanbul: Gerçek Yayınevi

Topuz, Hıfzı (2018). “*2.Mahmut’tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*”, İstanbul: Remzi Kitabevi

Tosun Durmuş, Büşra (2017). “*Matbaa Teknolojisinin Osmanlı Devletine Giriş Koşulları ve Tartışmalar*”, Gümüşhane Dergisi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi, 5(2), s.950-968

Ünal Özkorkut, Nevin (2002). “*Basın Özgürlüğü ve Osmanlı Devleti’ndeki Görünümü*”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 51(3), s.65-84

Yazıcı, Nesimi (1986). “*Basın Tarihimizin Bibliyografyası Meselesi.*” Osmanlı Araştırmaları, 5(05), s.195-208

Yazıcı, Nesimi, “*Tanzimat Dönemi Basını Konusunda Bir Değerlendirme*”, Tanzimat’ın 150. Yıldönümü Uluslararası Sempozyumu, 31 Ekim-3 Kasım 1989, TTK, Ankara 1994, s. 55-84.

Yazıcı, Nesimi (1991). “*Vakay-i Mısıriye Üzerine Birkaç Söz*”, Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Dergisi, (2), s.267-278